

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

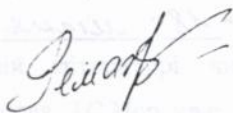
РЕМАЖЕВСЬКА ВІРА МИКОЛАЇВНА

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ
ОБСЛУГОВУЮЧІЙ ПРАЦІ УЧНІВ 5-10 КЛАСІВ
ШКОЛИ СЛПІХ

13.00.03 - Спеціальна педагогіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

К И Ї В - 1 9 9 5

АВ 32.762

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Українському державному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00777117 (U)

Науковий керівник

- кандидат психологічних наук,
доцент

СИНЬОВА Євгенія Павлівна

Офіційні опоненти

- доктор педагогічних наук,
професор

БОНДАР Віталій Іванович

- кандидат педагогічних наук

ФЕСЕНКО Олександр Якович

Гривідна установа

- Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "12" вересня 1995р. о "15" год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.33.02 в Українському державному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (252030, м.Київ, вул.Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

Автореферат розісланий "18" липеня 1995р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради
АН України

Є.П.СИНЬОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена центральним завданням шкіл-інтернатів для сліпих дітей - якісною підготовкою їх до самостійного життя на основі здійснення цілеспрямованої корекційної роботи, яка активізує і формує компенсаторні можливості людини з глибокими порушеннями зорової функції.

Гуманне суспільство має особливу увагу приділяти проблемам інвалідів, зокрема незрячих, зробити все для їх успішної соціально-трудової і психологічної реабілітації, адаптації до умов самостійного життя, інтеграції в суспільстві. Першочергова роль у вирішенні цих завдань належить системі спеціального навчання і виховання сліпих дітей і молоді.

Формування готовності незрячих школярів до успішної інтеграції в суспільство принципово пов'язане з навчанням їх самообслуговуванню, вихованням культури обслуговуючої праці, включаючи змістовий, операційно-дійовий та мотиваційно-ціннісний компоненти цієї діяльності. Емпіричні дані свідчать про те, що спонтанно вона у сліпих майже не розвивається, отже з позицій тифлопедагогіки мова йде саме про її формування, а особливості розвитку особистості в умовах глибоких порушень зорової функції вимагають специфічного змісту, методів, корекційних прийомів, спеціальних пристосувань в процесі навчання сліпих самообслуговуванню.

В тифлологічній літературі чимало авторів (В.І.Андрієнко, В.П.Єрмаков, М.І.Земцова, І.С.Моргуліс, Т.П.Свиридюк, Б.М.Стерніна та інш.) підкреслюють значення оволодіння самообслуговуванням для соціального розвитку сліпої дитини, наголошують на специфічності цього процесу. Але переважна більшість таких думок стосується

дошкільників і молодших школярів з вадами зору; при цьому самообслуговування розглядається в його елементарних формах, хоча, наприклад, М.І.Земцова наголошує на тому, що оволодіння навіть найпростішими навичками самообслуговування - складне завдання для сліпої дитини, яке вимагає і значних фізичних зусиль, і наполегливості, і спеціальної аналітико-синтетичної діяльності тощо.

Слід підкреслити, що в наукових доробках з тифлопедагогіки ми знайшли лише одне дисертаційне дослідження (В.І.Андрієнко), що безпосередньо пов'язане з нашою проблемою і присвячене вдосконаленню процесу навчання самообслуговуванню сліпих молодших школярів. Що стосується особливостей такої роботи в середніх і старших класах спеціальних шкіл-інтернатів для сліпих (а саме цей період має забезпечити справжню готовність випускників таких шкіл до самообслуговування в різноманітних, як елементарних, так і досить складних умовах самостійного життя) - ця проблема предметом експериментальних досліджень тифлопедагогів і психологів не була, а шкільна практика і її результати, як це буде показано нижче, не задовільняє вимоги соціального замовлення на повноцінну підготовку молоді з важкими порушеннями зору до суспільної інтеграції.

У зв'язку з першочерговою соціальною важливістю формування культури побутового обслуговування сліпих учнів середніх і старших класів, вкрай недостатнім науковим обґрунтуванням змісту і технологічної специфіки відповідних напрямків педагогічного процесу в школах-інтернатах для сліпих, гострою потребою практики їх навчання і виховання у створенні цілісної системи такої роботи, ми обрали для експериментального вивчення проблему формування готовності до обслуговуючої праці сліпих учнів 5-10 класів в умовах школи-інтернату. Ми розглядаємо обслуговуючу працю в старших класах як

один з видів трудової діяльності, спрямований на задоволення не тільки своїх соціогенних потреб, але і потреб інших людей.

Отже, об'єктом дослідження є навчально-виховний процес в середніх та старших класах шкіл для сліпих дітей, що має бути спрямований на формування у випускників цих шкіл готовності до обслуговуючої праці як важливого компоненту соціально-психологічної реабілітації.

Предмет дослідження: педагогічні умови (зміст, організація, корекційно-виховна методика роботи, спеціальні засоби), підвищення ефективності цього процесу з урахуванням потреб соціального замовлення щодо сформованості відповідних характеристик особистості сліпого.

Мета дослідження: наукове обґрунтування системи роботи в середніх та старших класах спеціальної школи-інтернату для сліпих, яка б забезпечувала якісну сформованість знань та вмінь з обслуговуючої праці в учнів, їх позитивне ставлення до даного виду діяльності, активність і свідомість її виконання і сприяла б вирішенню соціально значущих корекційно-компенсаторних завдань розвитку особистості сліпих.

Гіпотеза дослідження. Незважаючи на значні утруднення, що виникають у сліпої людини в оволодінні діяльністю обслуговування і пов'язані з особливостями її психофізичного розвитку (зокрема, неможливістю спонтанно присвоювати компоненти цієї діяльності, специфічністю особистісної позиції "залежності від інших", суттєвими порушеннями просторового орієнтування, тощо), належний рівень сформованості готовності сліпих старшокласників до самостійної діяльності в побуті може бути забезпечений завдяки цілеспрямованій корекційно-орієнтованій педагогічній роботі при реалізації таких умов:

- приведення змісту навчання обслуговуючій праці і часових параметрів її вивчення (зокрема, на рівні практичних вмінь) у відповідність з актуальними і потенційними можливостями сліпих учнів різних років навчання;

- надання змісту навчання обслуговуючій праці суб'єктивно-особистісної значущості для сліпих учнів з використанням можливостей соціальної презентації і оцінки відповідних результатів їх праці;

- індивідуалізація навчання різним видам побутового обслуговування з попередньою діагностикою "вихідного рівня" готовності до наступного навчання і постійним педагогічним стеженням за динамікою оволодіння учнем компонентами діяльності ;

- використання в методиці навчання спеціальних тифлологічних засобів, що, з одного боку, сприяє пристосуванню педагогічного процесу до специфіки пізнавальної діяльності сліпих, а з іншого - формує і розвиває їх компенсаторні можливості в оволодінні культурою обслуговування;

- інтелектуалізація процесу навчання сліпих діяльності обслуговування: зокрема, планування цієї діяльності, самоконтроль за ходом її виконання, самооцінка результатів, що відіграватиме компенсаторну роль в оволодінні нею, утрудненому сенсорним дефектом.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан розробки проблеми навчання обслуговуючій праці в загальнопедагогічній і дефектологічній літературі та практиці спеціальних шкіл-інтернатів для сліпих дітей.

2. Вивчити рівні засвоєння знань та сформованості вмінь з обслуговування у сліпих учнів 5-10 класів спецшкіл-інтернатів за існуючими програмами, особливості їх ставлення до обслуговуючої

праці, диференціюючи одержані дані за показниками особливостей дефекту, віком, статтю досліджуваних учнів.

3. Проаналізувати існуючі шкільні програми навчання обслуговуючій праці щодо їх відповідності завданням підготовки сліпих до соціальної адаптації, а також специфічним особливостям їх пізнавальної діяльності.

4. Розробити нову програму “Обслуговуюча праця” для середніх та старших класів шкіл сліпих, експериментально перевірити її доступність і корекційно-реабілітаційну ефективність.

5. Запропонувати спеціальну методичну систему навчання обслуговуванню сліпих учнів 5-10 класів та перевірити її навчально-виховну і корекційно-розвиваючу дієвість.

Методологічною основою дослідження є центральне положення дефектологічної науки про закономірний зв'язок між спеціально організованим корекційним навчанням і продуктивністю розвитку аномальної дитини (В.І.Бондар, Г.О.Власова, Л.С.Виготський, О.І.Дьячков, І.Г.Єременко, М.І.Земцова, І.С.Моргуліс, М.П.Козленко, В.М.Синьов, М.Д.Ярмаченко та інші), теоретичні засади проблеми компенсації дефекту при важких порушеннях зору (Б.Г.Ананьєв, В.П.Єрмаков, Ю.О.Кулагін, О.Г.Литвак, І.О.Соколянський, Л.І.Солнцева та інші).

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження, пряме та опосередковане спостереження навчального процесу шкіл-інтернатів для сліпих дітей, аналіз шкільної документації, анкетування та інтерв'ю, тестування, констатуючий та формуючий експерименти.

У дослідженні використаний багаторічний особистий досвід автора в галузі шкільного навчання учнів з глибокими вадами зору, а також сімейного виховання сліпої дитини.

Дослідження здійснювалося протязі 1988-1994 років. Ним було охоплено 84 учні Львівської та Мукачівської спецшкіл-інтернатів для сліпих дітей. З метою отримання порівняльних даних з нормою проводилось опитування у СШ №89 м.Львова, яким було охоплено 124 учні підліткового віку.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають:

- в експериментальному доведенні можливості значного підвищення рівня готовності сліпих учнів 5-10 класів до обслуговуючої праці з розширенням сфер їх діяльності у відповідності з вимогами реального сьогодення;

- в розробці й апробації нового змісту шкільного навчання сліпих обслуговуючій праці з урахуванням, зокрема, національної і регіональної специфіки;

- в створенні методичної системи навчально-виховної роботи, яка ефективно формує культуру самообслуговування сліпих учнів, забезпечує активно-позитивне ставлення до даного виду діяльності, сприяє корекції психофізичного розвитку особистості сліпого;

- в розвитку дидактичних і методичних засад індивідуалізації навчання сліпих дітей.

Практична значущість дослідження - у створенні нової програми з предмету "Обслуговуюча праця" для 5-10 класів школи сліпих, конкретних технологій навчання сліпих учнів обслуговуючій праці (зокрема, її новим видам), розробці рекомендацій вчителям і вихователям даного типу шкіл, батькам сліпих дітей щодо змісту, організації і методики роботи з навчання самообслуговуванню в умовах спеціальних інтернатних установ, а також сімейного виховання.

Вірогідність дослідження забезпечена його проведенням протягом багатьох років з постійним порівнянням результатів, одержаних на різних етапах і обстежених контингентах учнів, репрезентативністю

вибірки, використанням системи взаємодоповнюючих методів і дослідницьких процедур, узгодженням одержаних нових даних з теоретико-методологічними основами корекційного навчання і виховання.

Впровадження і апробація результатів дослідження здійснювалися в спеціальних школах-інтернатах для дітей з важкими вадами зору м.Львова і м.Мукачева. Основні результати дослідження доповідалися і були схвалені на Українсько-канадській педагогічній конференції (Львів, 1991р.), Першій Українській науковій конференції "Дефектологічна наука в Україні: дослідження, пошук, перспективи" (Київ, 1993р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин" (Київ, 1994р.), науково-практичній конференції "Оновлення змісту спеціального навчання і виховання аномальних дітей" (Львів, 1994р.), обласних психолого-педагогічних семінарах вчителів-дефектологів (Львів, 1990-94рр.), а також використані у лекціях на курсах підвищення кваліфікації вчителів і вихователів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами психофізичного розвитку у Львівському обласному науково-методичному інституті освіти та лекціях з курсу "Основи дефектології" для педагогічних психологів у Львівському державному університеті.

За результатами проведеного дослідження опубліковано 5 статей, 2 тезів, 2 програми, в яких розкрито основний зміст дисертації.

На захист виносяться:

- положення про значні резервні можливості оволодіння культурою обслуговуючої праці (зокрема, її новими видами) сліпими старшокласниками в умовах спеціальної корекційно спрямованої системи навчання і виховання;

- новий зміст навчання обслуговуючої праці в 5-10 класах шкіл сліпих та його обґрунтованість соціальними вимогами до випускників цих шкіл, а також специфікою їх розвитку;

- методична система формування готовності сліпих до обслуговування з використанням, зокрема, спеціальних тифлологічних технологій і пристосувань.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літературних джерел та 4 додатків. У тексті вміщено 34 таблиці, 5 малюнків, 11 діаграм.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, методи дослідження, розкриваються наукова новизна, практичне і теоретичне значення роботи, дані про апробацію результатів дослідження, положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Обслуговуюча праця як засіб соціальної адаптації в теорії та практиці загальної і спеціальної педагогіки"- аналізується стан наукової розробки даного питання та рівень організації навчального процесу з цього предмету в школах сліпих.

Обслуговуюча праця в загальній педагогіці розглядається як один з видів трудової діяльності, наявний вже в перші роки життя зрячої дитини, і має не лише навчально-розвиваюче значення, але й виховне, оскільки спонукає дитину до самостійності і створює базу для подальшої суспільно-корисної праці (Л.К.Гребьонкіна, О.В.Киричук, В.І.Логінова, М.Р.Лятецька, А.А.Сизий, А.М.Танопольський та інші).

У більшості наукових досліджень обслуговуюча праця розглядається як складова частина трудового навчання і виховання в

структурі позакласної роботи, яка має великі організаційні і методичні можливості, охоплює одночасно великі групи дітей і тому впливає не лише на формування соціальних умінь, але й на розвиток особистісних якостей, необхідних для подальшої соціальної адаптації.

Вирішення питання навчання дітей обслуговуючій праці не обмежується позакласною роботою. Її зміст та організаційні форми визначаються в залежності від віку дітей. Так, в загальноосвітній школі на це відводиться частина уроків трудового навчання в початкових класах, і самообслуговування розглядається в двох аспектах суспільно-корисної праці як особисте і колективне, а в старших класах - як засіб підготовки до самостійної життєдіяльності і соціальної адаптації (Л.Ю.Гордін, В.Я.Корчагіна, В.Г.Нечаєва та інші).

Якість навчання обслуговуючій праці залежить в значній мірі також від психологічних і патологічних характеристик особистості учня, тому проблема оптимізації цього процесу базується на їх визначенні та впливі на вибір доцільних методик навчання (Ю.К.Бабанський, Є.П.Волкова, К.К.Платонов, Г.М.Плешканівська та інші).

Ефективність результатів трудового навчання залежить також від рівня психологічної готовності до нього на початку навчання та формування позитивних соціально-психологічних установок, які здійснюють вплив на поведінку людини, стають внутрішніми регуляторами особистості (В.А.Крутецький, М.Д.Левітов, А.В.Массанов, В.В.Серіков, Д.М.Узнадзе та інші).

У дітей з глибокими порушеннями зору страждає не тільки інформаційний компонент готовності, але й усвідомлення значущості обслуговуючої праці, оскільки умови життя в школі-інтернаті загальмовують формування потреб та інтересів як до навчального предмету взагалі, так і до необхідного виду діяльності, зокрема.

У цілому процес навчання дітей обслуговуванню ускладнюється в зв'язку із загальним відставанням розвитку незрячої дитини порівняно зі зрячою. Спостерігається дивергенція в розвитку вищих психічних функцій і таких формувань як координація рухів, просторова орієнтація та інші, що має негативний вплив на нерівномірність засвоєння знань і вмінь сліпими дітьми. Проте, саме за рахунок організації практичної діяльності, на основі вищих психічних процесів, відбувається компенсація сліпоти (Л.С.Виготський, Т.О.Власова, М.І.Земцова, О.Г.Литвак, І.С.Моргуліс, Л.І.Солнцева та інші).

Аналіз доступної нам літератури дав можливість виділити своєрідну поетапність висвітлення проблеми навчання самообслуговуванню в тифлопедагогіці.

Значну увагу питанням опанування даним видом діяльності дошкільниками з вадами зору приділили в своїх дослідженнях Т.П.Свиридюк, Л.І.Солнцева, С.М.Хорош, відзначаючи можливість корекції вторинних відхилень у розвитку сліпої дитини дошкільного віку при правильно організованому педагогічному впливі.

Шкільний період навчання і виховання сліпих дітей передбачає подальший розвиток їх потенційних можливостей на новому, більш високому рівні, який надалі в дорослому житті повинен гарантувати їм соціально-трудова реабілітація і адаптацію в суспільстві (О.С.Гаджій, М.І.Земцова, О.М.Жихарєв, І.С.Моргуліс, Є.М.Стерніна та інші).

Особливо детально досліджувалась дана проблема в роботах В.І.Андрієнка, який на відміну від попередників, у методиці навчання молодших школярів з вадами зору предметно-практичній діяльності застосував спеціальні технічні засоби та виділив особистісний компонент у навчання їх самообслуговуванню.

Проблему обслуговуючої праці в структурі елементарної реабілітації сліпих на підприємствах УТОС висвітлив в своїх роботах О.Я.Фесенко, підкресливши недостатній рівень підготовленості випускників школи-інтернату для сліпих дітей до самостійного життя.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновки про те, що навчання обслуговуючій праці учнів середніх і старших класів спецшколи-інтернату для сліпих дітей мусить враховувати особливості психофізичного розвитку цих дітей і пов'язаної з ними предметно-практичної діяльності. Крім того, слід особливо зосередити увагу на спеціальному формуванні у дітей даної категорії тих компонентів готовності до самообслуговування і обслуговуючої праці, які пов'язані з специфікою їх особистісного розвитку.

Аналіз педагогічної практики показав, що наявність таких організаційних форм навчання обслуговуючій праці як уроки, створює в цілому сприятливі умови для опанування даним видом діяльності сліпими учнями. Але слід відмітити деякі негативні аспекти процесу навчання самообслуговуючій праці в сучасній практиці шкіл для сліпих:

- недостатня кількість годин в навчальному плані;
- відсутність спеціальних занять з соціально-побутової орієнтації в 7-10 класах;
- неузгодженість змісту суміжних навчальних дисциплін;
- відсутність індивідуальних корекційних занять з дітьми даного віку.

Дослідження також виявило, що виховна робота в спеціальній школі хоча і передбачає формування знань і вмінь самообслуговування, але обмежується низкою педагогічних заходів при відсутності спеціально розробленої програми і методики.

Вивчення досвіду навчання сліпих школярів 5-10 класів самообслуговуванню та обслуговуючій праці дозволяє зробити висновок про те, що існуюча педагогічна практика не використовує в повній мірі корекційно-розвиваючий потенціал, закладений в даному навчальному предметі.

У другому розділі - "Стан готовності учнів 5-10 класів школи сліпих до обслуговуючої праці" - сформульовані завдання констатуючого експерименту:

- визначення сформованості рівня знань з обслуговуючої праці;
- вивчення стану сформованості практичних умінь з побутового обслуговування;
- вивчення ставлення учнів до цього виду діяльності;
- вивчення і аналіз існуючих програм з обслуговуючої праці шкіл для сліпих дітей;
- вивчення громадської думки щодо соціального замовлення на випускника школи сліпих.

На констатуючому етапі дослідження було задіяно 61 учень Львівської середньої спецшколи-інтернату №100 для сліпих дітей, 23 учні Мукачівської спецшколи-інтернату для сліпих дітей та 124 учні масових шкіл м.Львова.

Використовувались методи бесіди, спостереження, анкетування, вивчення шкільної документації, тестування.

Виявлення рівня сформованості знань і умінь учнів 5-10 класів проводилося з основних розділів програми з обслуговуючої праці: "Робота з харчовими продуктами", "Шиття", "В'язання", "Догляд за житлом, одягом, взуттям".

У результаті обробки отриманого емпіричного матеріалу виявлено, що школярі з глибокими вадами зору і нормальним

інтелектом значно відстають від зрячих однолітків в оволодінні знаннями і вміннями самообслуговування.

На цьому етапі дослідження було використано комплексну методику, що складалася з груп завдань, в основу яких були покладені вимоги існуючої програми з даного предмету.

Таблиця 1 (%)

Рівень сформованості знань і вмінь в залежності від стану зору

	Високий		Середній		Низький	
	тотально сліпі	з залиш. зору	тотально сліпі	з залиш. зору	тотально сліпі	з залиш. зору
Знання	6.3	15.5	26.2	39.2	67.5	45.3
Вміння	3.1	7.1	8.8	27.6	88.1	65.3

Дані таблиці свідчать про те, що у тотально сліпих дітей спостерігається дуже низький рівень знань і вмінь з обслуговуючої праці в порівнянні з дітьми, що мають залишки зору. Це пояснюється більшими можливостями парціально сліпих дітей самостійно отримувати додаткові знання, невідповідністю змісту навчання психофізичним можливостям учнів, неврахуванням особливостей методики навчання тотально сліпих дітей.

Проведене дослідження показало, що з окремих розділів програми учні не оволоділи значною частиною передбачених умінь. Це стосувалось тих розділів, які вимагають постійного зорового контролю і складають труднощі для осіб з глибокими порушеннями зору (наприклад, шиття).

Аналіз показників сформованості знань і вмінь з обслуговуючої праці в залежності від статі показав суттєву різницю між даними

дівчат і хлопців. Так, 91% хлопців показали низький рівень сформованості вмінь з трьох основних розділів програми: "Робота з харчовими продуктами", "Шиття", "Догляд за житлом, одягом, взуттям".

У процесі дослідження виявлено значну розбіжність між рівнями знань і вмінь (див.табл.1).

Отже, ми констатували, що внаслідок сукупного впливу об'єктивного та суб'єктивного факторів у сліпих дітей краще сформовані знання, ніж уміння, що пояснюється з одного боку більшими можливостями дітей щодо засвоєння формальних знань, а з другого - невідповідністю змісту практичних занять можливостям сліпих дітей та недосконалістю структури та методики навчання, що, в свою чергу, негативно впливає на ставлення до цього виду діяльності.

Саме питання ставлення до обслуговуючої праці як один з структурних компонентів готовності включало в себе розуміння мети навчання та наявність мотивів, які спонукали школярів до нього. Шляхом опитування та анкетування досліджуваних ми виявили, що діти досить реально оцінюють рівень підготовки їх до самостійного життя. Так, задоволені рівнем знань і вмінь самообслуговування тільки 9,8% сліпих учнів.

При аналізі причин, що заважають оволодіти необхідними вміннями, незрячі називали:

- недостатність часу на навчання (65.6%);
- незадоволення програмою (45.9%);
- слабку матеріальну базу (23.1%).

Характерним є те, що значна частина дітей (65.6%) вважає вади зору одним з основних факторів, які перешкоджають належному

опануванню вміннями самообслуговування і впливають на впевненість учнів в своїх силах.

Таким чином, ставлення сліпих школярів 5-10 класів характеризується рядом особливостей: низькою самостійністю виконання трудових операцій, пасивністю, недооцінюванням важливості даного виду діяльності для подальшого життя, заниженою самооцінкою. Це зумовлено, на наш погляд, своєрідним формуванням особистості аномальної дитини, відсутністю системи навчання і виховання вмінь самообслуговування, заниженою вимогливістю педагогів. На корекцію вказаних недоліків були спрямовані методики формуючого експерименту.

У третьому розділі - "Педагогічні умови формування готовності до обслуговуючої праці учнів 5-10 класів школи сліпих" - теоретично обґрунтовуються і розкриваються методика та зміст формуючого експерименту, його результати.

Теоретичне обґрунтування формуючого експерименту базувалось на положеннях про особливості трудової підготовки та соціальної адаптації сліпих дітей, розроблених дефектологами В.М.Акімушкіним, Л.С.Виготським, М.І.Земцовою, В.П.Єрмаковим, І.С.Моргулісом, Т.П.Свиридюк, О.Я.Фесенком. При цьому враховувались особливості психічного розвитку сліпих дітей, що впливають на формування їх особистісних якостей (О.Г.Литвак, М.І.Земцова, Т.П.Свиридюк, Є.П.Синьова).

Підвищення ефективності засвоєння програмового матеріалу можливе при використанні досконалих методик, які максимально враховують особливості трудової діяльності сліпих дітей, перегляді змісту навчання відповідно до їх можливостей, вихованні позитивного ставлення до обслуговуючої праці та перспектив використання набутих знань і вмінь в побутовій і професійній діяльності.

Згідно з цим розроблена нами експериментальна система формування готовності передбачала внесення змін у зміст навчання та вдосконалення методик викладання і включала:

- діагностування можливостей незрячих учнів 5 класів та створення індивідуальних програм навчання на основі розробленої оригінальної програми;
- розробку спеціальної технології уроку;
- проведення комплексу виховних заходів по сприянню розвиткові позитивного ставлення до обслуговуючої праці.

Апробація експериментального навчання відбувалась з 1988 по 1995 роки і проводилась в таких організаційних формах:

- уроки обслуговуючої праці,
- індивідуальні заняття з дітьми, що потребують додаткової уваги,
- заняття гуртків "Умілі руки" і "Господицька",
- позаурочні виховні заходи, на яких було забезпечено цілеспрямований корекційний вплив на розвиток незрячої дитини і її підготовку до самостійного життя.

У дослідженні не передбачалась принципова зміна структури уроків з обслуговуючої праці. Підвищення ефективності навчання відбувалось за рахунок змін у змісті програми, використання спеціальних прийомів та методів.

Експериментальне навчання мало поетапний характер.

На першому етапі було проведено психолого-педагогічне вивчення вихідних можливостей до навчання самообслуговуванню учнів 4 класів, їх рівнів оволодіння знаннями і вміннями за програмою початкової школи. На основі даних на кожного учня складалась індивідуальна картка, що використовувалась як основа для планування роботи з цим

учнем. У процесі навчання картка велась у двох варіантах: учнем і вчителем, що дозволило здійснювати контроль і самоконтроль засвоєння знань і вмінь. Індивідуальні програми в цілому відповідали вимогам спеціально розробленої програми з обслуговуючої праці для 5-10 класів школи сліпих, яка за своїм змістом значно відрізнялась від існуючої. Необхідність введення змін була зумовлена невідповідністю наявного програмового матеріалу психофізичним можливостям незрячих дітей. Так, було значно зменшено кількість годин і спрощено зміст навчання з розділу "Шиття". Основна орієнтація з даного розділу була спрямована в нашому варіанті на отримання необхідних для життя знань і вмінь самообслуговування.

Наш варіант програми передбачив введення в'язання з 5 класу і поступове ускладнення тем до 10 класу. Особливу увагу ми приділяли початковому етапу навчання. Наші спостереження дають можливість стверджувати, що глибина дефекту відіграє важливу роль лише на початках навчання. Тотально сліпі учні потребують додаткових роз'яснень і додаткового часу на опанування операціями цієї діяльності. На подальшому шляху навчання глибина втрати зору перестає відігравати вирішальну роль.

У розділі "Робота з харчовими продуктами" ми розширили тематику практичних завдань, збільшили кількість годин на вивчення даного виду самообслуговування, ввели нові теми (наприклад, "Українська національна кухня").

Нами було запропоновано введення нових розділів програми: "Догляд за новонародженим", "Перша медична допомога", "Лікарські рослини". У навчальну програму та програму гуртків ми ввели нові види рукоділля - ткацтво та макраме. Експериментальні дані підтвердили доцільність змін у змісті. Наприклад, 51,2% учнів показали високий рівень сформованості вмінь з макраме.

При зміні змісту програми з обслуговуючої праці ми керувались не тільки даними констатуючого етапу дослідження. Нами були відвідані школи для дітей з вадами зору в м.Варшава, Ляски (Польща) та м.Брно (Чехія). Рівень підготовки до самостійного життя в даних школах підтвердив наші припущення щодо зміни змісту і методики навчання обслуговуючої праці сліпих дітей.

У процесі формування знань та вмінь учнів використовувались спеціально розроблені технологічні інструкційні картки, які допомагають сліпій дитині усвідомлено засвоювати програмовий матеріал. Наприклад, інструкційні картки “Користування газовою плитою”, “Лагодження одягу”, “Робота з праскою” та інші. Ці картки розроблені з урахуванням особливостей сприймання сліпими предметів, їх розташуванням, сенсорного контролю за діями.

Було створено також спеціальну технологію уроку, яка враховувала педагогічну і матеріально-технічну забезпеченість навчального процесу.

Педагогічна забезпеченість передбачала спеціальне навчання дітей вмінню використовувати збережені органи чуття при виконанні побутових операцій, плануванню діяльності, дотриманню спеціальних правил безпеки, формуванню відчуття часу, використанню сторонньої допомоги, дотриманню санітарно-гігієнічних вимог, а також відсутність відволікаючих факторів під час навчання.

Підвищенню ефективності навчання сліпих учнів обслуговуючої праці сприяло також застосування виховного впливу в позакласній роботі. Це проведення альтруїстичного руху “Дитина в широкий світ”, який було засновано з вірою в те, що діти з глибокими порушеннями зору можуть приносити значну користь людям. Результатами даного напрямку роботи стали благодійні виставки-продажі дитячих робіт з перерахуванням грошей дітям-сиротам, виготовлення подарунків

дошкільникам сусіднього дитячого садка, першокласникам свого інтернату, батькам тощо.

Матеріально-технічна забезпеченість навчання враховувала наявність спеціально обладнаного приміщення та тифлотехнічних засобів навчання (спеціальні побутові тифлоприлади).

У результаті впровадження запропонованої системи навчання обслуговуючій праці в 5-10 класах школи сліпих були отримані дані, які свідчать про підвищення її ефективності. Значно збільшилась кількість учнів, що мають сформований високий (34.6% - знання, 27.1% - вміння) та середній рівень (38.4% - знання, 37.5% - вміння) знань і вмінь з обслуговуючої праці. Це дозволило констатувати більш високий рівень самообслуговування, активно-позитивне ставлення до нього.

При порівнянні рівнів сформованості знань і вмінь виявилось зменшення розходжень між ними з усіх тем в експериментальній групі.

Результати експериментального навчання підтвердили наявність значних потенційних можливостей щодо засвоєння учнями школи сліпих комплексу знань і вмінь з обслуговуючої праці, достатніх і необхідних для самостійного життя та ефективність запропонованої нами методики.

Важливою передумовою засвоєння учнями самообслуговування є реалізація системи організаційно-педагогічних і методичних заходів, спрямованих на формування позитивного ставлення учнів до цього виду діяльності на основі створення емоційно-насичених, пізнавальних та естетично привабливих ситуацій з використанням національно-регіональних мотивів.

Спеціальна організація навчально-виховного процесу формування готовності до обслуговуючої праці забезпечується шляхом посилення корекційної спрямованості навчання на основі активізації вищих психічних функцій, формування в учнів знань і уявлень про сучасний

стан матеріальної культури побуту народу, оволодіння практичними способами і прийомами даної діяльності в умовах зорової недостатності та подолання негативних психологічних комплексів.

Процес підготовки сліпих дітей до самостійного життя може бути значно досконалішим при врахуванні деяких наших рекомендацій:

1. Доцільно дещо змінити навчальні плани шкіл для сліпих дітей, виділивши більшу кількість годин на вивчення обслуговуючої праці в 5-10 класах та введення окремих розділів програми в 11-12 класах. Це можна зробити за рахунок спецкурсів за вибором.

2. Переглянути програму з трудового навчання для хлопців з метою збільшення кількості годин на обслуговуючу працю.

3. Необхідно ввести зміни в зміст навчання обслуговуючої праці за розробленою та апробованою нами програмою.

4. Використовувати в методиці навчання індивідуальні програми для дітей, проведення додаткових індивідуальних занять, використання тифлоприладів, технологічних інструкційних карток.

5. Розробити методичні посібники та підручники з обслуговуючої праці для шкіл сліпих.

6. Використовувати вміння з обслуговуючої праці для введення нових профілів професійно-трудоного навчання.

7. Створити цілісну систему навчання обслуговуючої праці, посиливши зв'язок вчителя і вихователя.

8. Увести нові суміжні предмети для учнів середнього і старшого шкільного віку ("Соціально-побутова орієнтація", "Просторова орієнтація та мобільність", "Сенсомоторна культура") та встановити міжпредметний зв'язок з обслуговуючою працею з виходом на систему соціальної реабілітації дітей з глибокими порушеннями зору.

Проведене дослідження не претендує на повне вирішення даної проблеми. Воно дозволяє визначити перспективні напрямки

продовження вивчення проблеми соціально-трудової реабілітації учнів школи сліпих:

- наступність між початковою і основною ланками середньої школи у навчанні самообслуговування;
- історичний аспект даної проблеми;
- індивідуалізація програми реабілітації учнів з глибокими порушеннями зору;
- нові напрямки професійно-трудового навчання;
- створення цілісної системи соціальної реабілітації дітей-інвалідів по зору.

Основні положення дослідження відображені в таких публікаціях автора:

1. Деякі особливості підготовки сліпих учнів 5-10 класів до самообслуговування. (У збірнику "Соціально-трудова реабілітація: аналіз проблем") - К.: Республіканський будинок звукозапису і друку УТОС. - 1992. - С.62-65.

2. Як я у вас вірю. /Ж-л "Школяр". - К.,1992. №8.- С.26-30.

3. До питання концепції розвитку дефектологічної науки на Україні. /Український освітній журнал. - Львів, 1994. №2. - С.92-95.

4. Вивчення ставлення сліпих учнів до самообслуговування як до важливої умови їх соціально-трудової адаптації. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин". - К., 1994. - С.144-146.

5. Гра як засіб корекції відхилень в спілкуванні сліпих підлітків. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин". - К., 1994. - С.133-135. (в співавторстві).

6. Шляхи вдосконалення підготовки випускників шкіл сліпих до самостійного життя. /Український освітній журнал. Науково-методичні матеріали з питань тифлології. - Львів, 1994.- Конспект №9/10.-С.16-26.

7. Розробка уроку з праці або малювання в школі сліпих. /Український освітній журнал. Науково-методичні матеріали з питань тифлології. - Львів, 1994. - Конспект №9/10. - С.102-112.

8. Програма з обслуговуючої праці для 5-10 класів шкіл сліпих. - Там же. - С.57-85.

9. Програма з самообслуговування для 1-4 класів шкіл сліпих. - Там же. - С.86-96. (в співавторстві).

A B S T R A C T

Remajewska V.M.

Correctional character of the teaching of selfservicing works of pupils 5-10 forms of school for blind.

Dissertation (manuscript) for the searching of the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences. Speciality 13.00.03-special pedagogic. Ukrainian State Pedagogical University named by M.Dragomanov, Kiev, 1995.

9 scientific works, which consist analysis of state of teaching of selfservicing works of blind pupils 5-10 forms. It was determined, that effectivity of formation of knowledge and skills in service works of pupils will be increased, when the matter of the teaching process would be correspond to psychophysical conditions of pupils, that is possible when the special technology of preparing lessons of selfservicing works and the system of auxiliary outclasses are in use.

The inculcation of the proposed pedagogical conditions of the teaching of the selfservicing works is carried out into correctional practice of school for blind. Also the facts of their efficiency are cited.

A Н Н О Т А Ц И Я

Ремажевская В.Н.

Коррекционная направленность процесса обучения обслуживающему труду учащихся 5-10 классов школы слепых.

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 - специальная

педагогика, Украинский государственный педагогический университет им. М.П.Драгоманова, Киев, 1995г.

Защищается 9 научных работ, которые содержат анализ состояния обучения обслуживающему труду слепых учащихся 5-10 классов. Установлено, что повышение эффективности формирования знаний и умений бытового труда у учащихся возможно при приведении в соответствие содержания обучения психофизическим возможностям учащихся, при использовании специальной технологии урока обслуживающего труда и системы вспомогательных мероприятий во внеклассной работе.

Осуществлено внедрение предложенных педагогических условий обучения обслуживающему труду в практику коррекционной работы школ для слепых, приводятся данные об эффективности их применения.

КЛЮЧОВІ СЛОВА.

Обслуговуюча праця, сліпі діти, рівень знань і вмінь, спеціальна технологія уроку, побутові тифлоприлади.

Підписано до друку 12.07.1995р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Тир. 100 пр. Зам. 129. Безоплатно.
ЛОНМІО м.Львів, вул. Огієнка, 18а.

AB 32.872

454644

АВ 32.762

педагогика. Харьков: Изд-во государственного университета, Харьков, 1993г.

Заданається 9 наукових робіт, які досліджують вплив спеціальних заходів на підвищення якості навчання в спеціальних школах. Установлено, що підвищення ефективності формування знань і умінь базового курсу у учнів є можливим при застосуванні відповідних методів навчання, що враховують особливості навчання в спеціальних школах, при використанні спеціальної технології уроку, побудованої на основі використання спеціальних методів навчання.

Використано відповідні педагогічні умови навчання в спеціальних школах, що враховують особливості навчання в спеціальних школах, при використанні спеціальної технології уроку, побудованої на основі використання спеціальних методів навчання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Обслуговуюча праця, сліпі діти, різні види і зміст спеціальної технології уроку, побутова дифлоприлада.

Надійшло до друку 07.07.1995р. Стор. 1,2. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Тір. 100 пр. Зам. 129. Безоплатно.
Львівський національний університет, Львів.

Університет